

FÓNAI MIHÁLY

A tereptanár: egy új szakma és szerep körvonalai?

(Fábián Gergely – Hüse Lajos – Pornói Imre – Szoboszlai Katalin [szerk.]: *Módszertani kézikönyv tereptanároknak*.

Nyíregyháza: Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centruma Egészségügyi Kara, Nyíregyházi Főiskola, 2012.)

A hazai szociális képzések jelentős számú elméleti és módszertani kézikönyvtárra támaszkodhatnak, amelyek a kilencvenes évek elejétől a szociális professziók főbb elméleti és gyakorlati kérdéseit taglalták és taglalják¹. A szociális munka és a szociálpedagógia e kézikönyvtára természetesen nemcsak a hallgatók felkészítését szolgálta, hanem komoly szakmai útmutatóként állt a végzett szakemberek, a pályán lévők rendelkezésére. Viszonylag kevés szakirodalom, tanulmány és könyv foglalkozott a szociális szakmák egyik lehetséges szerepével, a tereptanár² feladataival, tereptanári kézikönyv pedig 2001-ben jelent meg, így mindenképpen indokolt volt e kötet kiadása³. Ebben a megközelítésben a „Módszertani kézikönyv tereptanároknak” hiánypótló műnek tekinthető.

A kézikönyv köszöntője és bevezető tanulmánya – amellet, hogy meghatározza a könyv célját – az egyes tanulmányok rövid ismertetésére is vállalkozik, ami megkönnyíti, de meg is nehezíti a recenzens munkáját. Alapvetően egyetértve a szerkesztőnek, Fábián Gergelynek a „hálószövők” kézikönyvének főbb tematikai csoportosításával, azon túlmenő ismertetésre is vállalkozom.

A tizenegy tanulmány négy csoportba sorolható, hangsúlyozva, hogy a tanulmányok egy része több megközelítéssel is jellemezhető. Az *elméleti, elmélettörténeti* írások a szociális kérdések társadalomtörténeti vonatkozásainak feltárásán túl a szociális szakmák, professziók történetét elemzik, a jelzett társadalomtörténeti keretekbe ágyazva (Pornói Imre tanulmánya). A műfajuk alapján inkább metodikai témájú írások egy része jelentős terjedelemben foglalkozik elméleti kérdésekkel, és e keretekre építi rá a bemutatott módszereket (Baracsi Ágnes – Bodnárné Kiss Katalin – Pornói Imre, Kerülő Judit – Margitics Ferenc).

A tanulmányok következő, nagyobb csoportját azok alkotják, amelyek a szociális képzések tartalmával, a curriculummal és a képzési-kimeneti

¹ Elég itt utalni a Szociális munka elmélete és gyakorlata I-IV. sorozatra, de magára az Esély c. folyóíratra is

² A „szociális munka tereptanár” bizonyos mértékű professzionalizálódását jelzi, hogy szakirányú továbbképzési szakon tanulható.

³ A tereptanárookra vonatkozó irodalmak elemzését lásd e kötetben, Fábián Gergely – Szoboszlai Katalin, és Szoboszlai Katalin tanulmányaiban.

követelményekkel összhangban vizsgálják a *tereptanárok* tényleges munkáját és feladatait (Szoboszlai Katalin – Fábíán Gergely, Pornói Imre, Szoboszlai Katalin). Ezzel a tematikával nagyon szorosan összefüggenek, de külön is kezelhetők azok tanulmányok, amelyek a tereptanári munkát mint *professziót* írják le és kezelik (Patyán László – Vo Kahn Toan – Deme Dóra). A negyedik csoportba azokat az írásokat sorolom, amelyek általánosabb, vagy konkrétabb, gyakran adaptált *módszereket, eljárásokat, technikákat* ismertetnek, mutatnak be – hangsúlyozva az adaptáció fontosságát, hisz gyakran más területek tapasztalatait elemzik (Baracsi Ágnes – Bodnárné Kiss Katalin – Pornói Imre, Kerülő Judit – Margitics Ferenc, Hüse Lajos – Gurály Edina – Péntes Marianna, Kiss János, Hüse Lajos – Péntes Marianna – Gurály Edina, Vassné Figula Erika – Jámbor Csilla). Lássuk az egyes tematikai blokkok tanulmányait!

Az *elméleti kérdéseket* taglaló tanulmányok között *Pornói Imre* a segítő szakmák történetiségét elemzi. Megközelítésében egyes tematikus kérdések (szegénység, szociális gondoskodás, keresztényi charitas, szociális munka, szociálpedagógia) kronologikus tárgyalását követi, bemutatva a különböző korszakok gondolkodásmódját, a társadalomalakító-társadalomtörténeti folyamatokat, a főbb intézményeket és aktorokat. A segítő szakmák történetiségét ezekbe a társadalomtörténeti folyamatokba ágyazza, plasztikusan vázolja az egyházak és más társadalmi csoportok tevékenységét, majd elemzi azokat a folyamatokat, amelyek a segítő szakmák professzionalizálásához vezettek. Napjaink társadalom- és szociálpolitikai kérdéseinek és a „kezelésük” mögött meghúzódó értékeknek, ideológiáknak az elemzésére is vállalkozik, például a szegénység kérdéskapcsán, ami azt igazolja, hogy valóban nincs új a nap alatt, legalábbis ami a problémákat és azok értelmezését illeti. A nemzetközi folyamatok felvázolásán túl – amellyel elsősorban a 19–20. században a kötet szempontjából is meghatározó országok eseteit elemzi – a szociális kérdések kezelésének, a kialakult intézmények és intézményes eljárások, a közreműködő „aktorok” szerepének hazai bemutatására is vállalkozik, igen jelentős terjedelemben. *Pornói Imre* tanulmánya – amely a szociális-segítő professziók történetének társadalomtörténeti hátterét vázolja fel – „segítő”, értelmező kereteket nyújt a kötet további írásainak a jobb megértéséhez is.

Bár *Baracsi Ágnes, Bodnárné Kiss Katalin és Pornói Imre* írása a címében a „Pedagógiai technikák” bemutatására vállalkozik, tanulmányuk első részében – ahhoz, hogy a szerzők konkrét technikákról írhasanak – azokat a folyamatot vizsgálják, amelyek elvezetnek a „tanuló társadalomhoz” és az élethossziglani tanulás eszméjéhez, valamint gyakorlatához. Mindezt a nevelés céljaiban és eszméiben végbemenő, paradigmatisms változásokkal magyarázzák, amelyek elvezettek a tudás és a tanulás új értelmezéséhez. A változások a nemzetközi dokumentumokban is megjelentek, és komoly hatást gyakorolnak a hazai gyakorlatra is. A szerzők tanulmányának nem szokványos megközelítésmódja lehetőséget adott a tanulás különböző módozatainak az elemzésére, majd ehhez kapcsolódóan konkrét módszerek és technikák bemutatására is, amelyeket a tereptanári munka során alkalmazhatónak tartanak, így például a kiselőadást, a megbeszélést, a vitát, a demonstrációt, a projekt módszert, a szimulációt és az esettanulmányt vagy a portfóliót. A tereptanári munka során

RECENZÍÓ

alkalmazható eljárások másik nagy csoportját a „jó gyakorlatok” jelentik, azok a konkrét, megvalósult programok, amelyek tapasztalatai adaptálhatók a tereptanári munka során, így például a „második esély iskolája”, vagy a multikulturális gyakorlat különböző eredményei. A szerzők elméleti megközelítésmódja és az általuk vizsgált módszerek, eljárások a szociálpedagógia oldaláról közelítik a tereptanár lehetséges munkáját és szerepeit, ami gazdagabbá teszi a kötetet – példáik is a sajátos megközelítésmódból következnek, ami azonban nem jelenti azt, hogy a lehetséges módszerek és eljárások ne lennének alkalmazhatók például a szociális munkások esetében (tanulmányukra a módszertani blokkban már nem térek ki).

Kerülő Judit és Margitics Ferenc az előítéletesség kezelésének problémáját járják körül, figyelemre méltó elméleti alapossággal. Az előítélet fogalmának bemutatásán túl a szerzők az előítélet okainak kimerítő elemzésére vállalkoznak, és nincs olyan megközelítésmód, magyarázat és értelmezési keret, amelynek a főbb állításait ne vennék górcső alá. A nemzetközi szakirodalomban elfogadott módon az okok öt nagyobb csoportját vizsgálják, a szükségletektől a kognitív pszichológiai okokon át a szociálpszichológiai és személyiséglélektani, valamint szociológiai okokig, igen részletesen vázolván a tekintélyelvű személyiségre jellemző sajátosságokat. Kitérnek az előítéletek társadalmi és demográfiai jellemzőire, valamint az előítéletek mérésére és vizsgálatára is. A szerzők tanulmánya igen fontos a szociális munkás és a szociálpedagógiai képzés és gyakorlat, benne a tereptanári munka gyakorlata szempontjából, ezért a tanulmány elméleti alapossága és módszertani sokszínűsége indokolt. A szerzők az előítélet *kezelésének* bemutatására vállalkoznak, így a tanulmányban több konkrét modellt, eljárást, gyakorlatot és módszert mutatnak be. Ilyen az „önértékelési eszköz az iskolák esélyegyenlőségi gyakorlatának a vizsgálatához” is, amely segítheti az iskolákat a potenciális (etnikai) előítéletek feltárásában és kezelésében. A hazai helyzetnek megfelelően a szerzők nagy figyelmet fordítanak a romákkal kapcsolatos előítéletekre, a jellegzetes toposzokra is, hiszen az előítéletek a legtöbb esetben most a romákhoz kapcsolódnak. A bemutatott eljárások is a velük kapcsolatos előítéletek kezelését célozzák. A módszerek egy része a „direkt oktatás” eszköztárába tartozik, míg mások a katartikus élmények csoportjába (például a „vihár szeme”), vagy a „fölérendelt közös cél”. A tanulmány a hivatkozott eljárásokat és technikákat részletesen ismerteti, így azok alkalmazhatók például a mindennapi iskolai gyakorlatban, de a szociális képzések keretében is (tanulmányukra a módszertani blokkban már nem térek ki).

A *tereptanárok* tényleges munkájával és feladataival, a kézikönyv céljából adódóan, valamilyen kontextusban a legtöbb tanulmány foglalkozik. Szűkebb értelemben három olyan tanulmány sorolható ebbe a csoportba – *Szoboszlai Katalin és Fábíán Gergely*, valamint *Pornói Imre* írása –, amely arra is lehetőséget ad, hogy egybevegyük a két szakmai értelmezési, megközelítési mód szempontjait.

A „Tereptanári munka a szociális munka alapképzésben” című tanulmányukban *Szoboszlai Katalin és Fábíán Gergely* a szociális munkások kompetenciáit és az azt megalapozó oktatást elemzi, a képzési és kimeneti követelményeken keresztül. A terepoktatást a szociálismunkás-képzés

egyik szeleteként értelmezik, amelyben a terepintézmények és a tereptanárok a gyakorlatban járulnak hozzá a képzéshez. A terepoktatást sokszereplős módszernek tartják, amelynek a hallgató, a képzőhely, a tereptanár és a kliens a résztvevője. A terepoktatás a szakmára való felkészítés része, s az abban való részvétel egyúttal a hallgató saját élményének megszerzését is jelenti, a leendő szakmájáról. A tereptanárt a képzőhely (iskola) és a terepintézmény metszetében helyezik el, kettős funkcióban: mint gyakorlati szakembert és a szociálmunkás-képzés terepoktatóját. A kapcsolatot a képzőhely (iskola) és a terepintézmény között a képzőhely terepkoordinátora jelenti. A szerzők részletesen bemutatják a tereptanárok és a terepintézmények feladatait a gyakorlati képzés során – ezek az ismeretek jelentik a kézikönyv *legpraktikusabb* fejezeteit, amelyek valóban kézikönyvvé teszik a könyvet. Foglalkoznak a tereptanári munka lehetséges problémáival is, és ennek kapcsán a képzőhelyek, a terepkoordinátorok és a (potenciális) tereptanárok számára egyaránt megszívlelendő tapasztalatokat vázolnak. Szorosan kapcsolódnak témájukban és felépítésükben is ehhez a tanulmányhoz Pornói Imre és Szoboszlai Katalin írásai. *Pornói Imre* „A hallgatók feladatai a szociálpedagógus-képzés terepgyakorlatain” című tanulmányában ugyancsak a képzési és kimeneti követelményeket veszi alapul a szociálpedagógus kompetenciáinak a bemutatásához, majd foglalkozik a szociálpedagógusképzés és a gyakorlati képzés céljával. A két tanulmány (Szoboszlai – Fábián, Pornói) jól érzékelteti a szociális munkás és a szociálpedagógus képzés, illetve a végzett szakemberek szakmai tudása és kompetenciái közötti hasonlóságokat és különbségeket⁴, ami a kilencvenes évek szakmai vitái után a két szociális, segítő szakma viszonyának a rendezettségét is mutatja. Ezt a Pornói-tanulmány gyakorlóhelylistája is jelznie. Kiegészíti egymást a két tanulmány a tereptanár kompetenciáit és feladatait illetően is, így válik kerekké a történet, és plasztikussá a tereptanári munka jellemzése.

Ebbe a sorba és logikába illeszkedik a hazai tereptanárképzés és kutatás egyik meghatározó képviselője, *Szoboszlai Katalin* tanulmánya is, a gyakorlók feladatairól és a tereptanári munkáról. Ennek keretében a szerző a hét féléves szakmai gyakorlat céljait és szakmai tartalmát elemzi, az alapozó (I–IV. félév), az elmélyítő (V. félév), az intenzív szakmai (VI. félév) és az integráló szakaszban (VII. félév). A tanulmány a gyakorlati képzés során a célokból és a szakmai tartalmakból következő „gyakorlonoki” (a hallgató a terepgyakorlaton) és tereptanári feladatokat leltárszerű pontossággal tárja elénk, ezzel maximálisan alátámasztja a kézikönyv célját, a tereptanári munka bemutatását.

A kézikönyv tanulmányainak harmadik csoportjába azokat sorolom, amelyek leginkább a *professziós, professzionalizációs* tematikába illeszkednek. Bár a második blokk, a tereptanárokról szóló írásoké sok szempontból felveti a „tereptanár mint professzió” kérdését (és a kötet más írásai is érintik ezt a tematikát), megítélésem szerint leginkább *Patyán László*, valamint a *Vo Khanh Toan – Deme Dóra* szerzőpáros írásai sorolhatók ide.

Patyán László „A szakmai etika tanításának módszertani összefüggései a terepgyakorlat-vezetés kapcsán” című írása ebben a professzionalizációs megközelítésben érdekes kérdéseket vet fel. Elsősorban arra koncentrálna,

⁴ Erre utal a „szociális képzési ág közös kompetenciáinak” a közös szabályozása is.

RECENZÍÓ

hogy milyen a felelőssége a tereptanárnak a hallgatókban (ki)alakuló szakmakép, pályakép, szakemberkép alakításában, milyen módon megy végbe a szakma tanítása a gyakorlatban. Maga a szakmai gyakorlat a szakmai folyamatok, élmények megélésével, értelmezésével, belsővé válásával járul hozzá a szakemberré váláshoz. A tereptanár a hallgatóban élő szociális szakemberkép feltárásával és alakításával járulhat hozzá a hallgatók professzióképeinek az alakításához, a hallgatóban élő „alien ábrázolások” életszerűvé tételével. Meg kell ismernie azt, hogy a hallgatóknak milyen elvárásai, attitűdjei, előzetes szakmaképei vannak, a „szuper elvárásokat” és a „példaértékű embereket” életszerűvé kell tennie, és a tereptanárnak ebben is komoly etikai felelőssége van. Patyán nagyon gyakorlatiasan ragadja meg a professzionalizáció folyamatát, ami két dolgot is jelent: egyrészt annak kérdését, hogy miképp járul hozzá a hallgatók szakmaképeinek fejlesztéséhez a „gyakorlati triangusban” (iskola – hallgatók – terepintézmény, tereptanár) a tereptanár. Másrészt azt, hogy felvethető-e a „tereptanár mint professzió” kérdése, abból kiindulva, hogy ha a tereptanárok csoportja nem is határolható el önálló professzióként, mégis sok szempontból olyan tudásbeli tőkével, kompetenciával írható le, hogy ez sok szempontból egy professzionalizálódó szerepkészletet jelent, ha nem is önálló professziót (ehhez járul hozzá maga a kézikönyv is). Más megközelítésben, de hasonló problémákat feszeget *Vo Kanh Toan és Deme Dóra* is „A hatékony segítő és az önreflexió” című tanulmányukban. Eleve abból indulnak ki, hogy a „szociális segítés” nem egyszerűen a társadalmi szolidaritás vagy humánium kifejeződése, hanem hivatás, szakma, amelyben az egyik legfontosabb követelmény a hatékonyság mint szakmai kérdés. Ebben a keretbe illesztik a támogató szakmai közösséget mint a szakmai fejlődés közegét, továbbá a segítő önreflexióinak a kérdését, a segítő támogatását is, amelynek célja a hit, a lelkesedés, a kitartás helyreállítása, és önmaga regenerálása, azaz a professzió műveléséhez elengedhetetlen szakmai (belső) egyensúly megteremtése.

A tanulmányok negyedik csoportja általánosabb, vagy konkrétabb, gyakran adaptált *módszerekkel, eljárásokkal, technikákkal* foglalkozik – ezek egy részét az elméleti írások kapcsán már ismertettem.

Kiss János „Önismeret, személyiség és személypercepció szerepe a tereptanári munkában, a terepgyakorlaton” című tanulmányában olyan szociálpszichológiai alapvetéseket ismertet, amelyek nagyon fontosak a tereptanár mindennapi munkájában, így ez szervesen kapcsolódik a kötet többi írásához. Arra vállalkozik, hogy jól megválasztott ismeretanyagát értő módon elemezve, jó példákkal alátámasztva segítse a tereptanárok szakmai tevékenységét. A tematika is ezt segíti, amennyiben három jól kiválasztott nagyobb kérdéscsoporttal foglalkozik. Ezek között a személyiség kérdése az első. Az írás a személyiségelméletek közül Carl Rogersét emeli ki. Mivel a gyakorlat szempontjait veszi figyelembe, szól az empátia és a feltétel nélküli elfogadás kérdéséről, a nondirektivitásról és a szükségletekről – az elengedhetetlen elméleti ismeretek mellett azok gyakorlati összefüggéseit emeli ki, példáit a lehetséges tereptanári munkából hozza. A másik nagyobb tematika a „két ember találkozása”, és minden, ami ebből következhet: a személypercepció, az ítéletek, az előítélet, az attribúció, a kommunikáció és a kapcsolat, a vonzalom. Csupa olyan dolog, amely a szociális munkában állandóan visszatérő téma, a

szociális munka szakmai kompetenciájának fontos területe, amit a hallgatónak meg kell tanulni, és el kell sajátítani – és hol, ha nem a terepintézményekben, s egyúttal a tereptanároktól is? Hiszen ezeket a tudásokat és skilleket a képzés egész folyamata során közvetítik a hallgatóknak. A harmadik tematika ugyancsak a segítő szakmák gyakorlatias tudásával függ össze, amelyet „minek nevezzelek” címen foglal össze a szerző. Foglalkozik a megszólítással, az önismerettel és a határok betartásának a kérdésével, a túlzott érzelmi involválódás következményeivel. Kiss János jó érzékkel ragadja meg azokat a szociálpszichológiai ismereteket, amelyek a szociális szakmákhoz szükségesek. Példái gyakorlatiasak és szellemesek, törekvése az, hogy a tereptanári munka számára adjon használható támpontokat.

A tereptanári munka, de általánosabban, a szociális professziók tevékenységének két fontos területét vizsgálják tanulmányaikban *Hüse Lajos, Gurály Edina és Péntes Marianna* (Konfliktusok kezelése, Együttműködés fejlesztése, csapatmunka). Mindkét írásukban a témára vonatkozó szakirodalom alapos elemzésére támaszkodnak, s ebben az értelemben e tanulmányok akár az elméleti tanulmányok közé is sorolhatók, ám az elméletekre alapozott és alkalmazott metodikai megközelítések olyan, gyakorlatias módszerek köré szerveződnek, ami alapján inkább módszertani jellegüket emelem ki. A konfliktus *fogalmának* tisztázása után a konfliktusok típusait elemzik, az értékkonfliktusoktól a destruktív konfliktusokig. Részletesen foglalkoznak a *konfliktusdinamikával* és a konfliktus kiéleződésével, ennek kapcsán bemutatják a cirkularitást, és a KOKI technikákat. Mivel a kommunikáció és az érzelmek a konfliktusok kiélezésében és megoldásban is fontos szerepet játszanak, vizsgálják a kommunikáció és az érzelmi intelligencia problémáját is. A konfliktusok két szintjét, a tárgyilagos és a kapcsolati szintet elemzik, és bemutatják a Thun-féle kommunikációs négyzetet, hangsúlyozva, hogy a kommunikáció sikerét a négyféle üzenet (tárgyi üzenet, amit magunkról üzenünk, amit a kapcsolatról üzenünk, és amit el szeretnénk érni, a felszólítás) kongruenciájától függ. A szerzők több esetet és módszert mutatnak be, amelyek a konfliktusok *kezelését* célozzák, és részletesen foglalkoznak a konfliktusmegoldási stílusokkal is a Thomas–Kilmann-féle konfliktuskezelési modell keretében (versengő, elkerülő, alkalmazkodó, kompromisszumos, konszenzusos). Bemutatják az önismeret fejlesztéséhez, vagy a konfliktusok moderálásához segítséget nyújtó, 30 állítás-párt tartalmazó Thomas–Kilmann-kérdőívet is. Az alkalmazható módszerek közül a *konstruktív konfliktuskezdeményezés* technikáit is érzékletesen ismertetik, így a „3M” módszert, valamint az ötlépéses konfliktuskezdeményezést. Fontosnak tartják a szociális szakemberek munkája kapcsán kiemelni a „dicsérj, mielőtt felvennéd a kesztyűt!” elv alkalmazását a kliensekkel kapcsolatban, még akkor is (vagy főként akkor?), ha a szakember frusztrált vagy dühös. Az „egyezség felé” vezet a Harvard-modell alkalmazása is (Harvard Tárgyalási Projekt), amelynek lényeges eleme az ember és a probléma elválasztása, a közös érdek, a sok alternatíva és az objektív mérce. Mivel a segítő szakmákban gyakori, hogy a szakemberek mások konfliktusába kerülnek, fontos a kríziskommunikáció ismerete, a kommunikáció háromszögesítése. A konfliktusok *moderálásának* is számos módszerét dolgozták ki, melyet a szerzők részletesen ismertetnek. A

RECENZÍÓ

moderálás négy alapvető kompetencia köré épül: a strukturálás, az aktív odafigyelés, a megoldások kimunkálása és a szélsőségek lefaragása köré. A moderálást segítik azok a kommunikációs eszközök, amelyek a konfliktust a konstruktivitás és a megegyezés felé irányítják. A szerzők az elméletileg és metodikailag kiforrott tanulmányban jól alkalmazható ismereteket mutatnak be és elemeznek, amellyel segíthetik a tereptanárok munkáját, és ezzel hozzájárulhatnak a szociális képzések metodikai fejlesztéséhez is.

Másik tanulmányukban az *együtműködésről és a csapatmunkáról* írnak, ami ugyancsak meghatározó a szociális szakmák esetében, de a szerzők túlmutatnak a szociális szakmák határain, az általánosabb, interprofesszionális együtműködésre és teamekre utalnak, és ezzel a lehetőséggel foglalkoznak. Elméleti háttérként az intermedier célcsoportok (olyan emberek, akiken keresztül a szociális beavatkozás hat) elméletét és a kaszkád-modellt fogadják el. Hangsúlyozzák, hogy a hazai gyakorlatban egy kevert modell alakult ki. Ebben a helyi szociális, illetve gyermekvédelmi szereplők egy többprofilú, laza szerveződésű csoportot alkotnak, amelyben mindenki lehet mindenki intermediere. Az együtműködés partnerséget és hálózatépítést jelent, olyan szektorok közötti együtműködést, amelyben szervezetek dolgoznak, egy cél érdekében, átlátható, egyenjogú és kölcsönösen előnyös módon. A partnerség során a résztvevők egyaránt megosztják a kockázatokat és a hasznot. A szerzők a tanulmány metodikai részében részletesen bemutatják azokat a módszereket, amelyek hozzájárulhatnak az együtműködéshez és a hálózatépítéshez, így a SWOT-analízist, a partnerségi analízist és a kapcsolatdiagnózist, továbbá foglalkoznak a fejlesztő beavatkozás lehetőségeivel is. A jelzett módszereket és eljárásokat olyan mélységben ismertetik, hogy az lehetőséget adjon azok kipróbálására – ez megfelel a tanulmány azon szándékának, hogy támogassa a tereptanárok munkáját, általánosabban pedig hozzájáruljon a szociális szakmák módszertanának a továbbfejlesztéséhez.

A módszertani blokk keretében *Vassné Figula Erika és Jámbor Csilla* „Kommunikációs technikák alkalmazása a tereptanári munkában, terepgyakorlaton” című tanulmánya zárja a kötet írásait. Fontosnak tartják, hogy a különböző kommunikációs stratégiákat a tereptanárok adekvátnak és tudatosan alkalmazzák. Hat dologgal foglalkoznak: a közvetlen emberi kommunikáció csatornáival, a meggyőző kommunikáció csatornáival, az erőszakmentes kommunikációval, a kommunikációt gátló tényezőkkel, a hatékony kommunikációt elősegítő tényezőkkel, valamint az önérvényesítő stílusok kérdésével. Olyan dolgokkal, amelyek valóban lényegesek a segítő szakmák esetében. A közvetlen emberi kommunikációval foglalkozó fejezetben lényegretörően emelik ki a kommunikációelméleti alapfogalmakat, és szemléletesen ismertetik azokat. Mivel a kommunikációnak meggyőzőnek kell lennie, a kommunikáció hitelességének kérdése mellett bemutatják azokat a konkrét technikákat, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy meggyőzőek legyünk, így például a befolyásolási technikákat. Fontosnak tartják az erőszakmentes, vagy együtműködő kommunikációt, hiszen a szociális szakemberek kommunikációja nem is lehet más. Ennek kapcsán lényegesnek tartják az empátiát és az őszinte önkifejezést, bemutatják „a sakál és a zsiráf” tanmeséjét, a gyengét legyőzni

akaró, az erőstől eloldalgó sakálét, valamint a nagyszívű zsiráfét, akik modellálják, hogy milyenek lehetünk a kommunikációs helyzetekben. Az erőszakmentes kommunikációnak (EMK) négy eleme van: a megfigyelés, az érzés, a szükséglet és a kérés – ezek jelentőségét és szerepét is vizsgálják a kommunikáció során. A kommunikációt gátló tényezők között nagyszámú jelenséget elemeznek, a parancsolástól a fenyegetésen át a szidásig – ezeket a (terep)tanárok munkájába ágyazva ismertetik, ezzel hozzájárulva a kézikönyv gyakorlati alkalmazhatóságának a céljához. A hatékony kommunikációt segítő tényezők ismertetése is hasonló szemléletű – ide sorolható például a passzív hallgatás, és a megerősítő reagálás, továbbá olvashatunk a hatékony kommunikációs stratégiát alkalmazó pedagógus néhány jellemzőjéről is. A szerzők részletesen foglalkoznak még az önérvényesítési stílusok viselkedési jellemzőivel, a passzív, az agresszív és az asszertív viselkedéssel – ez ugyancsak fontos a szociális szakemberek szakmai tudása szempontjából, részben a saját, részben a kliensek önérvényesítési stílusának a jobb megismerése miatt. E típusok jellemző vonásait szemléletesen foglalják össze, és a verbális kommunikáció eszközeit is bemutatják velük kapcsolatban.

Mi lehet az olvasó összbenyomása a tereptanári kézikönyvről? A szerzők és a szerkesztők érzékelhetően arra törekedtek, hogy valóban kézikönyvet írjanak, ami a szociális munkás és szociálpedagógus szakos hallgatók gyakorlati, terepintézményi képzésének az elméleti és metodikai kézikönyve. A hangsúly inkább a metodikain van, vagyis az alkalmazható ismereteken – olyan modellek, módszerek, eljárások és technikák bemutatásán, amelyek segítik a gyakorlati képzésben fontos szerepet betöltő tereptanárok napi munkáját. A kötet e célját maradéktalanul teljesíti, sőt, tovább is megy ezen: hozzájárul nemcsak a tereptanárok képzéséhez, a tereptanárok metodikai ismereteinek a fejlesztéséhez, de általánosabban is a szociális szakmák professzionalizációjához, a képzési tartalmak és szilkek, módszertani ismeretek, de még a szociális szakember képezés mint a professzió fontos elemének a fejlesztéséhez is, és nem feledkeznek meg a professzió etikai elvárásairól sem. Épp ezért a szélesebb értelemben vett szociális professziók művelőinek, valamint a szociális kérdések iránt érdeklődő laikusoknak is ajánlom a kötetet.

Irodalom

- Bárdos Kata – Falvai Rita: Terepgyakorlat – szupervízió? http://szochalo.hu/szochalo/upload/bardos_falvai_terepgyak.rtf. letöltés: 2011. december 20.,
- Bognár Mária: Gondolatok a tereptanár képzésről. http://www.esely.org/kiadvanyok/1993_4/gondolatok.pdf letöltés 2011. december 20.
- Göncz Kinga: A tereptanár és a gyakorlók. Találkozások és játszmák a szociális-munkás-képzés terepgyakorlata során. http://www.szochalo.hu/szochalo/upload/goncz_tereptanar.rtf. letöltés 2011. december 20.
- Pataki Éva: (2002): Reflexiók a terepen folyó szociális esetmunkához az esetmegbeszélések tapasztalatai alapján. *Esély* 2002. 5. p. 45–56.
- Somorjai Ildikó (szerk.) (2001): Kézikönyv a szociális munka gyakorlatához. Budapest: Szociális Szakmai Szövetség. In: *Terepgyakorlatok* fejezet.
- Szoboszlai Katalin (1999): Helyzetkép a terepoktatásról a szociálmunkás-képzésben Magyarországon. *Esély*, 1999/2–3. p. 104–120.

RECENZÍÓ

- Szoboszlai Katalin (1999): A terepoktatás hazai tapasztalatai: a szociálismunkás-képzésekben oktató tereptanárokkal készített kutatás alapján. In: „Peremvidék” Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyíregyháza–Salgótarján: DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar–NKK, 1999. p. 341–363.
- Tereptanári munkatankönyv (2001): Salgótarján: NCSSZI Képzési Központ.
- Kocsis E. (szerk.) (2009): Terepgyakorlati vademecum. Szekszárd: PTE IGYFK – Iskolaszövetség.
- Woods, R. (1990): A szociális munka gyakorlatának oktatása. Esély, 1990. 5.

Kérjük kedves Olvasóinkat,
hogy adójuk 1%-ával támogassák
az *esély* társadalom- és szociálpolitikai
folyóirat kiadását!
Hilscher Rezső Alapítvány
Adószám: 19650988-2-43